

SFR Jugoslavija i savremeni procesi regionalnih ekonomskih integracija u Zapadnoj Evropi

Josip Kulišić

U razvoju savremenih međunarodnih ekonomskih odnosa, procesi ekonomskih integracija u Evropi, i ideja o ujedinjenju Evrope u užim i širim okvirima, dobija sve veći značaj. Mada postoji jedna čitava tradicija o ujedinjenju Zapadne Evrope na koju se idejno naslanjaju i sadašnji projekti, savremena integracija razvija se u novom vremenu i drugačijim uticajima i odnosima snaga u svetu. Pošto se radi o jednom specifičnom geografskom području čije zemlje po svojoj ekonomskoj snazi i dinamici ekonomskog razvoja imaju dominantne pozicije u svetskoj privredi i koje su kroz jake trgovinske veze uspostavile vrlo široke odnose sa velikim brojem zemalja, stvaranje jedinstvenog carinskog tržišta — ima već danas dalekosežnih posledica naročito u odnosu prema nedovoljno razvijenim i zemljama u razvoju.

Ekonomske koncepcije zapadnoevropske integracije u okvirima Zajedničkog tržišta koje se zasnivaju pretežno na funkciji razmene u cilju da se ostvari jedan jedinstveni privredni prostor i široko tržište idu za prevazilaženjem političkih granica među državama članicama u cilju razvoja proizvodnih snaga i optimalne ekspanzije njihovih proizvodnih kapaciteta. Već danas se može tvrditi da je stapanje dosad odvojenih zapadnoevropskih tržišta omogućilo da se u tim okvirima otpočne sa racionalizacijom i dinamičnijim korišćenjem unutrašnjih faktora proizvodnje zemalja članica s jedne strane, što je dovelo i do stvaranja nove međunarodne podele rada, promena tokova međunarodne trgovine i opštih uslova razvoja ekonomskih odnosa u Evropi i celome svetu, s druge strane.

U celom tom razvoju postojeće suprotnosti između zapadnoevropskih partnera čiji su odnosi i od ranije na nizu područja imali izrazito konkurentski karakter, izbijale su na površinu. Realnu snagu procesima ekonomske integracije u okvirima Zajedničkog tržišta daje odnedavno naročito intenzivno međusobno povezivanje i udruživanje kapitalističkih monopola, gde interesi privatnog kapitala nalaze svoje mesto i ispoljavaju se kroz pojačanu koncentraciju i internacionalizaciju kapitala na celom prostoru Zajedničkog tržišta.

Obzirom na ove procese unutar i u vezi sa sadašnjim integracionim grupacijama u Evropi kao i vrlo važnu činjenicu da su ovo ekonomski najznačajniji i tradicionalni partneri za privredu Jugoslavije, problem odnosa Jugoslavije sa zemljama članicama ovih grupacija predstavlja za nas izuzetno interesantnu i značajnu te-

mu. I ne samo naših odnosa, jer ono što se danas zbiva unutar ovih svetski vrlo značajnih područja i u vezi sa pridruživanjem Zajedničkom tržištu nekoliko razvijenih zapadno-evropskih zemalja i više afričkih zemalja u razvoju, to predstavlja interes od šireg značaja za svetsku privredu i međunarodne ekonomske odnose u celini. Za nas se tu postavljaju i određeni unutrašnji problemi koji se ispoljavaju u manjoj ili većoj sposobnosti naše privrede da se prilagodi uticajima regionalnih ekonomskih integracija razvijenih zemalja Zapadne Evrope. Od tih unutrašnjih rešenja i istovremenog usaglašavanja s međunarodnom podelom rada u mnogome zavisi u kojoj će meri regionalne ekonomske integracije pritiskivati naš privredni razvoj i primoravati nas u pravcu traženja određenih spoljnih ili unutrašnjih rešenja ublažavanja negativnih uticaja.

U poslednje vreme vrlo intenzivno se odvijaju razgovori u brojnim organizacijama UN (naročito u Konferenciji UN o trgovini i razvoju — UNCTAD-u), GATT-u, OECD i drugima o problemima nove međunarodne politike za razvoj zemalja u razvoju. Jedna od vrlo diskutovanih tema jeste upravo ova tema o uticajima ekonomskih integracija razvijenih evropskih zemalja na međunarodne ekonomske odnose uopšte i posebno na ekonomski razvoj zemalja u razvoju. Jugoslavija, kao jedina evropska i socijalistička zemlja u razvoju, ima vrlo razvijene odnose sa zemljama članicama ovih integracionih grupacija, u tom se sreće s određenim problemima i predstavlja dobar primer za ocenu složenosti savremenih ekonomskih odnosa između razvijenih zemalja članica integracionih grupacija i zemalja u razvoju.

2. Orijentacija Jugoslavije na široku međunarodnu ekonomsku saradnju

Opšte je poznata činjenica da Jugoslavija ne pripada niti jednoj od sadašnjih integracionih grupa u Evropi: EEZ, EFTA niti SEV-u, i da im istovremeno, u težnji da s njima poboljša odnose, pridaje adekvatan značaj. Ovo ne samo radi toga što je Jugoslavija pre svega evropska zemlja i što je tradicionalno bila upućena da saraduje sa zemljama članicama ovih grupacija, nego i zbog toga što se Jugoslavija u svojoj vlastitoj ekonomskoj politici i u svim prilikama međunarodne saradnje orijentisala i aktivno zalagala za što širu ekonomsku saradnju sa svim zemljama ukoliko se ta saradnja razvija na ravnopravnim osnovama i u obostranom interesu. Ne ulazeći detaljnije u razmatranje neposrednih ekonomskih odnosa koje Jugoslavija danas održava s preko 120 zemalja u svim krajevima sveta, potrebno je istaći da se ta saradnja veoma uspešno razvija kao deo naših opštih stremljenja na međunarodnom planu i na bazi dosledne primene principa aktivne i miroljubive koegzistencije.

U složenim uslovima sadašnje situacije u svetu (nestabilnosti i stalne pretnje miru) za Evropu se može reći da vlada relativno mirna atmosfera koja odražava tendenciju ka poboljšanju i eri plodnije saradnje između zemalja ovoga regiona. Bez obzira na to što nema formalnih sporazuma kojima težimo, ekonomski odnosi, naročito trgovina, stalno se proširuju. Velike nade danas se polažu u ohrabrujući proces intenzivnijih političkih međunarodnih kontakata za koje postoji opšte uverenje da će dovesti do prevazilaženja nasleđenih predrasuda koje su posledica nacionalnih, sub-regionalnih i grupaških konsideracija. Ne potcenjujući važnost otvorenih problema s kojima se Evropa još uvek suočava, treba verovati da unapređenje evropske saradnje i međusobnog poverenja među narodima ovog regiona može znatno da olakša njihovo rešavanje ili bar da ublaži njihovu oštrinu.

Nije ni potrebno da se ističe da je Jugoslavija ostajući verna svojoj opšte poznatoj spoljnoj politici pozdravila i uvek podržala pozitivna kretanja u Evropi. Staviše, mi smo aktivno uzimali učešće u ovim kretanjima, ne samo unapređenjem bilateralnih odnosa, već isto tako traženjem rešenja na evropskom nivou.

Ubrzani privredni razvoj Jugoslavije u toku poslednje decenije dostigao je u poslednje vreme nivo na kome je bilo moguće i neophodno da se u sve široj međuzavisnosti privrednih kretanja pristupi harmonizaciji razvoja pojedinih privrednih oblasti i grana te da se ide na stvaranje uslova za njihov dalji stabilan razvoj na osnovu tržišnih kriterija. Mere privredne reforme, koje su uvedene sredinom 1965. godine, bitno su izmenile sam privredni sistem i odnose između privrednih faktora u Jugoslaviji. U suštini, preduzete mere predstavljaju sastavni deo jednog dugoročnog programa stabilizacije i razvoja koji će omogućiti naše uže uključivanje u svetsku privredu i međunarodnu trgovinsku razmenu.

2. Neki problemi koji za Jugoslaviju proizlaze iz ekonomskih odnosa sa zapadnoevropskim integracionim grupacijama

Razvoj spoljne trgovine Jugoslavije sa razvijenim industrijskim zemljama Zapadne Evrope karakteriše pre svega veći uvoz od izvoza i radi toga stalan i znatan deficit, te još uvek nepovoljna struktura razmene koja se tek u poslednje vreme ali dosta sporo prilagođava razvojnim mogućnostima jugoslovenske privrede (preko 60% jugoslovenskog izvoza na tržištu razvijenih zemalja Zapadne Evrope čine agrarni proizvodi i sirovine, a preko 70% uvoza čine industrijski i poluproizvodi). Razmena sa EEZ u 1965. godini u oba pravca je dostigla vrednost od 607,9 miliona dolara, a sa EFTA 238,2 dolara. Značaj zemalja EEZ za našu privredu prističe iz geografskog položaja ovih zemalja i naše tradicionalne upućenosti na međusobnu razmenu s jedne strane, a struktura i stepen razvoja privrede s druge strane. U ovoj grupaciji se nalaze i naši tradicionalni spoljnotrgovinski partneri — Italija i SR Ne-

mačka. Robna razmena sa područjem EFTA predstavlja odnos između Jugoslavije i pojedinih zemalja članica ove integracione grupacije, koji je regulisan isključivo bilateralnim sporazumima. Najveći deo jugoslovenske robne razmene s ovim područjem odvija se u stvari sa dve zemlje: Velikom Britanijom i Austrijom.

Pored trgovinskih i platnih sporazuma Jugoslavija sa pojedinih zemljama (izuzev Portugala) ima i druge ugovore kojima se šire regulišu ekonomski odnosi i saradnja kao: sporazumi o pitanjima saobraćaja, sporazumi o privrednoj, industrijskoj, tehničkoj i naučnoj saradnji, o turističkoj saradnji, pograničnom prometu i sl. Sa pojedinim zemljama vrlo uspešno rade mešoviti vladini komiteti, koji se staraju o unapređenju ekonomskih odnosa i izvršavanju ugovora.

Na tržište Zapadne Evrope plasira se preko 90% našeg ukupnog izvoza stoke i mesa, te kukuruza; preko 60% drveta i drvnih proizvoda, celuloze i pletenih proizvoda; preko 50% nameštaja, pamučnih tkanina, papira itd. Gledajući po obimu i po ovim relativnim podacima Jugoslavija sa ovim zemljama odvija uspešnu saradnju, ali je i to po sadašnjim mogućnostima naše privrede ispod onoga što bi se obostrano moglo postići. Poseban problem u odnosima sa zemljama EEZ predstavlja izvoz naših industrijskih proizvoda koji se teško probija pre svega zbog visoke zaštite i diskriminacionih mera. SR Nemačka je za sada jedina zemlja iz ove grupe u kojoj preko polovine našeg izvoza sačinjavaju industrijski poluproizvodi i prerađeni proizvodi, dok se izvoz u Italiju, Francusku i Belgiju još uvek velikim delom sastoji od poljoprivrednih proizvoda i sirovina.

Dugogodišnja orijentacija jugoslovenske spoljno-trgovinske razmene na području koja su danas podeljena na dva integraciona područja: EEZ i EFTA, istovremeno ukazuje i na probleme koji su nastali kao direktna ili indirektna posledica funkcionisanja ovih subregionalnih ekonomskih grupacija. Procesi integracije privreda ovih zemalja i stvaranje carinske unije, koji su u toku, otvorili su niz problema sa gledišta pristupa na tržišta zemalja njihovih članica. Problem protekcionističkih mera ovih izdvojenih grupacija bio je naročito u vezi sa EEZ predmet mnogobrojnih diskusija na bilateralnim sastancima i međunarodnim konferencijama, što nije samo posledica značajne uloge koju zemlje članice ovih grupacija imaju u svetskoj privredi, nego isto tako, posledica praktične primene osnovnih odredbi Rimskog sporazuma za otvaranje carinske i privredne unije kao i Stokholmske konvencije o zoni slobodne trgovine sedam zemalja Zapadne Evrope. Svakako, imajući u vidu razlike u visini stepena integracionih zahvata u EEZ i EFTA i istovremeno značaj tržišta na koja je usmeren jugoslovenski spoljnotrgovinski promet, intenzitet uticaja integracionih mera na jugoslovensku privredu osetno se razlikuje.

Prema podacima o strukturi jugoslovenskog izvoza na ova područja mogu se oceniti reperkusije integracionih procesa razvi-

jenih zemalja Zapadne Evrope na razvoj jugoslovenske spoljne trgovine. Iz strukture našeg izvoza jasno proizilazi da mere agrarne zaštite koje se sprovode na području EEZ direktno ili indirektno pogađaju 43—45% ukupnog jugoslovenskog izvoza na ovo tržište. Kod trgovine sa zemljama članicama EFTA situacija je nešto povoljnija jer Stokholmska konvencija u principu ne obuhvata poljoprivredne proizvode što u izvesnoj meri ublažava intenzitet reperkusija EFTA na naš izvoz na ovo područje. Na sektoru industrijskih proizvoda posebno je zaoštren problem carinske diferencijacije proizvoda prema stepenu obrade što u velikoj meri otežava proces diverzifikacije naše izvozne strukture u trgovini sa zemljama članicama integracione grupe. U tom smislu sadašnji procesi integracije u Zapadnoj Evropi imaju prvorazredan značaj za našu zemlju koja je u velikoj meri upućena na trgovinu s ovim grupacijama.

Teškoća i ponekad nedovoljnog razumevanja, kako kod zvaničnih organa tako isto i kod pojedinih firmi na Zapadu za saradnju sa našim preduzećima, je oduvek bilo. Poznato je da je od ranije formirano gledište prema kome na Zapadu Jugoslaviju računaju pretežno kao kupca licenci, inženjeringa i opreme, a ne, bar u pojedinim granama industrije, kao ravnopravnog partnera sposobnog za proizvodnju kvalitetnih proizvoda a time i na podelu rada u pravom smislu reči. Štaviše, protekcionistička politika zatvorenih integracionih grupacija kroz forsiranje skuplje domaće proizvodnje na pojedinim sektorima na račun uvoza iz trećih zemalja bitno utiče na razvoj sadašnjih ekonomskih odnosa naše zemlje sa članicama integracionih grupacija. U slučaju Jugoslavije koja ima nepovoljnu strukturu spoljne trgovine sa zemljama članicama integracionih grupacija i stalan deficit razmene, najnovija liberalizacija spoljnotrgovinske razmene stavlja jugoslovenska preduzeća pod neposredno delovanje produktivnijih preduzeća razvijenijih zemalja i svetskog tržišta. Saradnja s razvijenijim zemljama je i do sada uticala na našu privredu, ali će ubuduće, obzirom na pomenutu liberalizaciju, još osetnije delovati kako na pravce razvoja, tako i na veličinu i razmeštaj proizvodnih kapaciteta u zemlji, veću integraciju nacionalne privrede i na formiranje društvenog proizvoda po cenama koje se formiraju na svetskom tržištu. Kako se ove cene formiraju pod uticajem višeg organskog sastava sredstava, višeg tehničko-tehnološkog nivoa proizvodnje i veće produktivnosti rada, te kroz određeni monopolski položaj gigantskih kompanija u međunarodnoj razmeni, nema sumnje da iz takve razmene razvijenije zemlje vuku ekstra-profite. To pokazuje da stepen posedovanja proizvodnih snaga u savremenoj svetskoj privredi u uslovima stihijskog delovanja tržišnog mehanizma određuje ne samo svetsku podelu rada nego i sve više kvalitet i stepen učešća u međunarodnoj podeli rada i to sve jednostranije u korist razvijenijih zemalja. To je savremena stvarnost i ona u odnosu na našu zemlju kao malu zemlju i zemlju u razvoju znači,

u skladu sa našim nivoom produktivnosti rada, organizacijom privrede i organskim sastavom sredstava, te tehnološko-tehničkom strukturom naših preduzeća, određeno prelivanje viška rada u vidu ekstra-profita u korist razvijenih zemalja. Nema sumnje da je to negativna strana našeg položaja u odnosu na položaj razvijenijih zemalja u međunarodnoj privredi, ali to je stvarnost koja našoj još uvek relativno nerazvijenoj privredi, odnosno maloj zemlji, nameće potrebu jačanja svoje privrede i njenog aktivnog pretvaranja u visoko produktivnu privredu, sa krupnom proizvodnjom, te opštom modernizacijom u skladu sa potrebama uključivanja u međunarodnu podelu rada i kooperaciju u svetskim razmerama. Osim toga problem ekonomskih odnosa nerazvijenih i razvijenih privreda ne treba gledati samo s negativne strane prelivanja ekstra-profita u razvijene zemlje, jer nerazvijene privrede učešćem u podeli rada zajedno s razvijenim jedino i mogu da obezbede stalno veću valorizaciju sveukupne nacionalne privredne aktivnosti na međunarodnoj skali privrednih aktivnosti. S tog stanovišta ovaj ekstra profit nije negativnost sam po sebi, i ne treba ga dogmatski posmatrati jer to znači zalagati se za ekonomsku autarhiju i izolacionizam.

Postojeći mehanizam stihijskog delovanja svetskog tržišta ne obezbeđuje osnovne pretpostavke za ravnomeran ekonomski razvoj i uklanjanje osnovnih prepreka za ravnopravne ekonomske odnose. Kao zemlja u razvoju zainteresovani smo za ublažavanje postojećih neravnopravnosti i diskriminacija u međunarodnoj razmeni, a u sprovođenju preporuka Prve konferencije UN o trgovini i razvoju (UNCTAD) nalaze se i ona rešenja nove međunarodne politike za razvoj za koja smo duboko zainteresovani.

Na planu direktnih odnosa sa EEZ i EFTA naša zemlja je zbog teškoća na koje nailazi naš izvoz na tržišta zemalja članica ovih grupacija i određene zainteresovanosti da se uklone problemi iz međusobnih odnosa te da se pokušaju naći odgovarajuća obostrano korisna rešenja inicirala informativne razgovore na tehničkom nivou. U sadašnjoj fazi međusobnih kontakata, naše vrlo plodne saradnje i niza momenata međuzavisnosti može se konstatovati da okviri i modaliteti takvih rešenja još nisu pronađeni, ali da mi ipak očekujemo odgovarajuće sugestije i inicijative ovih organizacija i zemalja članica.

Pregovori koji su u poslednje vreme vođeni i zaključeni odgovarajući ugovori sa većim brojem industrijski razvijenih zemalja nisu postigli podjednak uspeh i veći broj zemalja i dalje je zadržao niz mera i klauzula koje imaju za cilj da administrativnim putem ograniče veću ekspanziju jugoslovenskog izvoza na njihova tržišta. Tu se u prvom redu radi o nepotpunoj liberalizaciji na uvoz jugoslovenske robe u zemlje EEZ, zatim nedovoljnim kontingentima na neliberalizovanu robu, ograničenjima uvoza, bilateralnim klauzulama o cenama, plafoniranju uvoznih cena, sistemu carina na

Treba istaći da nema razloga da budemo nezadovoljni dosadašnjim razvojem ekonomske saradnje sa zemljama članicama integracionih grupacija u Zapadnoj Evropi, naprotiv, postoji puno razloga da se ukaže na vrlo korisnu saradnju na nizu područja. U tom smislu se kod nas pridaje veliki značaj i razvija veliki interes za sve što se događa u integracionim područjima Zapadne Evrope. Ovaj interes će i ubuduće biti veliki i razvijaće se uporedo sa time koliko će ova područja predstavljati eksterni faktor od sve odlučnijeg uticaja na mogućnosti razvoja i stepen efikasnog delovanja naše spoljnotrgovinske razmene.

3. Savremeni integracioni procesi u Evropi i svetska privreda

Proces formiranja i funkcionisanja regionalnih ekonomskih grupacija u Evropi izazvao je u toku proteklih godina, čitav niz često kontradiktornih diskusija, analiza i procena. Danas su sub-regionalne integracije postale stvarnost i u zapadnom i u istočnom delu našeg kontinenta, stvarnost u kojoj svi moraju realno da vode računa bez obzira na to koliko im ko važnost pridaje.

Poznato je da se kod nas uvažava mišljenje o potrebi užeg privrednog povezivanja privreda zemalja Zapadne Evrope za brži i stabilniji razvoj privreda ovih zemalja, te da carinska unija danas predstavlja međunarodno prihvaćenu formu asocijacije pri čemu zemlje nečlanice takve unije ne mogu uživati ista prava kao i zemlje članice. Međutim, isto tako se smatra da visoko razvijene zemlje Zapadne Evrope učlanjene u EEZ u primeni visoke uvozne zaštite ne mogu da se pozivaju na argumente nedovoljnog privrednog razvoja, niti na platno-bilansne teškoće, argumente koji na osnovu prakse prihvaćene od strane GATT-a i usvojene u principima UNCTAD-a predstavljaju dva osnovna razloga koji opravdavaju primenu zaštitnih mera. Konačno, značajna uloga ovih zemalja u svetskoj trgovini determiniše dalekosežnost njihovih obaveza prema zemljama učesnicama u svetskoj trgovinskoj razmeni, a posebno prema nedovoljno razvijenim zemljama i zemljama u razvoju. Značaj i dalekosežnost diskriminatorских mera integracionih grupacija još nisu sagledani iako se o tome sve češće raspravlja

Danas se može konstatovati da su stvari u vezi sa integracionim procesima mnogo jasnije nego na početku tih procesa. Teza da će porast integracionog prostora naročito u vezi sa EEZ i na toj osnovi ubrzanje privrednog prosperiteta u zemljama članicama integracione grupe biti od koristi privredama zemalja nečlanica je demantovana najnovijom praksom i događajima u međunarodnim ekonomskim odnosima. Može se konstatovati da nije pružen ni jedan ubedljiv dokaz u tome smislu, i sada se postavlja opravdano pitanje neće li izvesne ekonomske koristi, koje teoretski mogu da proizđu za treće zemlje iz ubrzanja privrednog rasta u integracio-

mogu da se pojave iz svakog ekskluzivnog subregionalnog grupisanja. Ovde treba pomenuti još samo sadašnje procese koncentracije proizvodnje i internacionalizacije kapitala u okviru EEZ koji se nalaze na čelu istorodnih procesa u međunarodnoj privredi. Nije teško uočiti da se ne radi samo o tehničko-tehnološkoj potrebi za stvaranjem velikih proizvodnih jedinjenja, nego o težnji da se u vezi s promenama do kojih je došlo u poslednje vreme u međunarodnoj privredi i međunarodnim odnosima zadrže i pojačaju privilegovane pozicije određenih zemalja. I u Istočnoj Evropi se vrši opsežna koordinacija ekonomskih politika i vrše promene u nacionalnim privredama. Zbog toga je razumljivo da akcije takvih razmera verovatno vode do značajnih promena u međunarodnoj trgovini i podeli rada kao i do još uvek nedovoljno sagledanih dalekosežnih posledica za privredni razvoj trećih zemalja.

Da se pogrešno ne shvati potrebno je istaći da je Jugoslavija takođe za ekonomsku integraciju, ali ta integracija treba da bude zasnovana na izvesnim principima koji bi udovoljavali zahtevima ekspanzivne svetske privrede.

Proces integracije treba da vodi ka racionalnoj podeli rada u svetskim razmerama, a ne ka autarhiji, i uvek treba da se imaju u vidu zahtevi dinamične komplementarnosti. Ekonomski instrumenti koji se koriste za sprovođenje tog procesa ne treba da sprečavaju pojavu i razvoj različitih privrednih sistema. Naprotiv, trebalo bi da budu takve prirode da unapređuju aktivnu saradnju između različitih sistema. Dalje, ta integracija treba da se sprovodi s ciljem pružanja punog razmaha nacionalnih privreda, tako da ceo taj proces treba da poštuje nacionalni suverenitet i jednakost. Međutim, to podrazumeva i pomoć slabije razvijenim članicama zajednice, da bi se stvorili uslovi za stvarnu jednakost. Između siromašnih i bogatih teško da se može uspostaviti demokratska zajednica koja bi bila zasnovana na jednakosti. Isključivi nacionalizam, toliko tipičan za vreme u kome živimo postojaće dotle dok postoji jaz između razvijenih i nerazvijenih zemalja, čak i u evropskim razmerima, a da i ne govorimo o jazu koji postoji na svetskom planu.

Sve dosadašnje integracije su došle najviše do tog stepena da su uvidele potrebu pomoći ekonomskom razvoju nerazvijenih područja, unutar integracionog područja. Time se ne uklanja jedna od osnovnih protivurečnosti savremenih integracionih procesa: povećanje unutrašnje privredne aktivnosti i međusobne razmene zemalja članica, ali i nedovoljna orijentacija na razvoj isto tako intenzivnih odnosa sa trećim zemljama. Mogućnosti za ekonomsku ekspanziju unutar integracionog područja ne mogu se lako iscrpsti, ali je činjenica da integraciona područja vremenom sve više postaju preuska da bi se samo u njihovim okvirima mogli rešavati složeni problemi naraslih proizvodnih snaga i njihovih strukturnih odnosa. Naime, preciznije rečeno, ako u ostalim delovima sveta

ujedinjene Evrope, i sama integrisana Evropa počela bi davati negativne rezultate, jer izolovana od svetske privrede ne bi mogla ostvariti očekivani privredni prosperitet. Postizanje cilja ekonomskog napretka pojedinog regiona i svetske privrede u celini je zato moguće samo pod uslovom ako se politika pomoći privrednom razvoju nerazvijenih područja ne ograniči samo na zemlje članice tog regiona, nego ide šire na rešavanje svetskih problema.

Isto tako integracija treba da bude proces, a ne konačno stanje stvari. U njoj treba da se razvija koordinacija privrednih politika do usaglašavanja privrednih struktura pod rukovodstvom i punom kontrolom učestvujućih nacija. Sva regionalna i subregionalna grupisanja ili integracioni procesi koji sada postoje treba da budu samo koraci prelaznog karaktera, koraci koji vode ka svetskoj integraciji. Međutim, ovo ne treba mehanicistički shvatiti, jer će do pune integracije svetske privrede doći samo na ruševinama sadašnjih integracionih grupacija koje su danas zasnovane na ideološkoj podeljenosti savremenog sveta. U svakom slučaju, tek s ukidanjem kapitalističke svojine, državne svojine i ekonomskih odnosa koji izrastaju na njima — jednom rečju prevazilaženjem najamnih odnosa, postulata starog društva, doći će do oslobađanja radničke klase kao istorijske snage i stvarnog nosioca interesa za integracijom oslobođenog čovečanstva. Prema tome, integracija svetske privrede nije prvenstveno tehnološko-tehničko pitanje, niti se ono može svesti samo na procese sve veće međuzavisnosti tehničkog progressa na svim područjima u svetu, nego se usko povezano sa svetskom ekonomskom integracijom povezuje i pitanje radničkog pokreta. U osnovi svega toga stoji, da se svetska integracija može sprovesti na bazi eliminisanja, prvo, provalije koja još uvek nepremostivo razdvaja siromašni deo sveta od bogatog i drugo, jaza među narodima koji produbljuju upravo u sebi zatvoreni i na ideološko-političkim koncepcijama izgrađeni izolovani integracioni sistemi.

Još jednom treba istaći da prema stvarnom stanju u Evropi treba imati realističan stav. Za našu zemlju upravo i jeste karakterističan ovakav stav i iz toga nastojanje da razvijemo saradnju sa svim integracionim grupacijama i zemljama bez obzira na razlike u društveno-ekonomskim sistemima. Ostaje činjenica da je i pored pozitivne reakcije pojedinih zemalja da u ekonomskoj saradnji s nama uklone prepreke, ekonomska saradnja u postojećim uslovima donekle otežana, ili bar, može se reći, perspektiva njenog daljeg razvitka nije sasvim jasna. Nema sumnje da bi naša zemlja mogla i želela da saraduje u takvoj evropskoj zajednici koja bi bila instrumentat prevazilaženja podvojenosti i koja bi se oslanjala na lanac svetske privrede, ne zatvarajući ga u granice samo određene grupe država. S druge strane, mi živimo u Evropi takvoj kakva ona jeste, i u međunarodnoj ekonomskoj saradnji

U tome smislu naša zemlja nastoji da sa pojedinim integracionim grupacijama ulazi u određenim područjima i po konkretnim pitanjima u saradnju koja je u skladu kako s interesima zemalja članica tih grupacija, tako i u našem interesu, ali koja nama ne vezuje ruke ni u pogledu našeg unutrašnjeg razvitka ni u međunarodnoj politici ni u našoj međunarodnoj ekonomskoj saradnji uopšte.

To, naravno, ne znači, da smo mi načelno za neki »izolacionizam«, ili da ne vidimo istorijske neizbežnosti sve veće ekonomske integracije, no, na te procese mi nužno moramo da gledamo i kroz prizmu aktuelnih društvenih i političkih aktivnosti. Tu smo mi u prvom planu protiv produbljavanja jaza u ekonomskoj podeli Evrope na dva dela i zalažemo se za sve intenzivnije povezivanje oba dela našeg kontinenta.

Na kraju, još jedanput treba istaći opšte-poznato mišljenje da je ono što nam danas treba u Evropi i u celome svetu, to je konstruktivno približavanje koje će doneti koristi čovečanstvu. Svedoci smo pozitivnih procesa i stalnog proširivanja odnosa kao i širenja poverenja među narodima ovoga dela sveta. Ima već puno primera korisne saradnje kako na ekonomskom tako i na drugim područjima pa se može verovati da je saradnja i međusobno poverenje jedino mogući izlaz i na onim područjima gde još uvek postoje nesuglasice. Razvoj stvarne saradnje svakako pretpostavlja izvesnu meru tolerancije i napuštanja predrasuda nagomilanih u prošlosti. Biti inicijator i pokazati dobru volju, prihvatiti svaku inicijativu sa drugih strana za ravnopravnu saradnju to je ono što se danas očekuje od svih zemalja bez obzira na stepen ekonomske razvijenosti i društveno-ekonomske sisteme.